

ศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในจังหวัดปทุมธานี

THE POTENTIAL OF BUDDHIST TOURISM DESTINATION: TEMPLES IN PATHUM THANI PROVINCE

นพวรรณ วิเศษสินธุ์¹ นงเยาว์ อุทุมพร² ชูชาติ พ่วงสมจิตร³ และ อีรพงษ์ บุญรักษา⁴
Noppawan Wisedsind¹ Nongyao Utoomporn² Choochat Phuangsomjit³ and
Theeraphong Boonrugs⁴

¹หัวหน้าโครงการวิจัย ปร.ด. (บริหารธุรกิจ) อาจารย์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี
²นักวิจัยร่วม ค.ด. (การวัดและประเมินผลการศึกษา) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี
³ที่ปรึกษาโครงการวิจัย ค.ด. (บริหารการศึกษา) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
⁴ที่ปรึกษาโครงการวิจัย ปร.ด. (บริหารธุรกิจ) อาจารย์สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อประเมินศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในจังหวัดปทุมธานี โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี ประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ ในการประเมินศักยภาพของวัดดังกล่าว สำหรับการวิจัยเชิงปริมาณจะใช้แบบประเมินเป็นเครื่องมือในการประเมิน โดยมีผู้ประเมิน 3 กลุ่ม คือ (1) ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาจากสำนักงานพระพุทธศาสนา, (2) ผู้นำชุมชน, และ (3) นักวิจัย การวิจัยนี้ได้ใช้วิธีการสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์เชิงลึก ในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัยพบว่า จังหวัดปทุมธานีมีวัดจำนวน 186 วัด โดยมีวัดที่มีศักยภาพในการท่องเที่ยวสูง มีจำนวน 39 วัด ที่มีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในระดับที่สูง สำหรับวัดอีก 147 วัด พบว่ามีศักยภาพในระดับปานกลาง การศึกษาครั้งนี้ยังได้นำเสนอวัดในจังหวัดปทุมธานีที่ทรงคุณค่าใน 4 ด้าน ได้แก่ (1) ชื่อเสียงของเกจิอาจารย์ (2) รูปเคารพ และวัตถุมงคล (3) สถาปัตยกรรม และจิตรกรรม และ (4) สถานปฏิบัติธรรม

ABSTRACT

The main objective of this research is to evaluate the Buddhist tourism potential of all temples located in Pathum Thani province. Integration methods include both quantitative and qualitative methods to evaluate the potential of the temples. For the quantitative method, the study uses an evaluation form as a tool to evaluate Buddhist tourist destination. Evaluators of various fields, comprising the expert from the Buddhist department, community leaders, and researchers, take an effort on focus group and depth-interview in order to get solution.

The research results find that there are 186 temples in Pathum Thani province. Thirty nine temples make up the group with a high potential for Buddhist tourism. The others, 147 temples have moderate level in potential. This study also presents the temples that have well recognized in potential into four aspects (1) well-known monks, (2) sacred objects, (3) secco and architecture, and (4) dhamma retreat.

คำสำคัญ

ศักยภาพของวัด แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ จังหวัดปทุมธานี

Keywords

Potential of Temple, Buddhist Tourism Destination, Pathum Thani

ความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นที่ประเทศอินเดีย (ชมพูทวีป) ก่อนคริสต์ศักราช 543 ปี หรือก่อน อัญญาเรศศักราช 1,167 ปี ปัจจุบันมีอายุมากกว่า 2,500 ปี มีคนไทยนับถือพระพุทธศาสนาพร้อม ๆ กับมีประวัติศาสตร์ชาติไทย (กรมการศาสนา, 2554) ในพระพุทธศาสนานอกจากจะมีศาสนบุคคล คือ พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าและพุทธบริษัท 4 อัน ได้แก่ พระภิกษุ พระภิกษุณี อุบาสกและ อุบาสิกา และศาสนธรรม คือ หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว ยังมีศาสนวัตถุ ศาสนสถาน และศาสนพิธี เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกด้วย

โดยศาสนสถาน-ศาสนวัตถุ ได้แก่ ที่ดินวัด และสิ่งปลูกสร้างในที่ดินวัด เช่น โบสถ์หรือ พระอุโบสถ วิหาร ศาลาการเปรียญ หอระฆัง หอไตร หอสวด กุฏิ นอกจากนี้ยังมีเครื่องใช้ของ พระสงฆ์ เช่น จีวร บาตร ตาลปัตร คัมภีร์ หนังสือธรรมะ ฯลฯ สิ่งต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้จะมีเอกลักษณ์ เฉพาะ เมื่อมีผู้พบเห็นจะทราบได้ทันทีว่าเป็นศาสนวัตถุ ส่วนศาสนสถานทางพระพุทธศาสนา เช่น โบสถ์ และวิหาร จะมีหลังคาเป็นลักษณะทรงไทย มีช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ หน้าบรรณ บานประตู หน้าต่าง จะมีลวดลายวิจิตรพิสดาร (กรมการศาสนา, 2554) และวัดเป็นสถานที่ทำบุญประกอบพิธี สงฆ์ในโอกาสต่าง ๆ และเป็นศูนย์รวมจิตใจที่สำคัญของคนไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน บทบาทหลัก ของวัดยังคงเป็นสถานที่พำนักของพระสงฆ์และสามเณรใช้เป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียน ประพฤติปฏิบัติ ธรรม สืบทอดและเผยแผ่หลักธรรมคำสอน และยังมีฐานะเป็นสถานที่ที่ประดิษฐานและรวบรวม ของมรดกทางศิลปวัฒนธรรม ทั้งที่เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ตลอดจนการเป็น ศูนย์กลางในการประกอบพิธีทางประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน ดังนั้นวัดในปัจจุบันนอกจากจะเป็น ศาสนสถานเพื่อประกอบพิธีสงฆ์และให้สามเณรได้ใช้เป็นที่ศึกษาเล่าเรียนแล้วยังมีบทบาทในการเป็น แหล่งท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้ทางศาสนาและวัฒนธรรมอีกด้วย (กรมการศาสนา, 2557)

วัดจึงเป็นศาสนสถานทางพระพุทธศาสนาที่มีความสำคัญยิ่งต่อสังคมไทย เพราะเป็นศูนย์รวม จิตใจแห่งความเคารพนับถือ และศรัทธา วัดมีส่วนในการธำรงไว้ซึ่งความสงบเรียบร้อย และความดี งามของสังคม และยังคงเป็นสถานที่สำหรับบำบัตทุกข์และพัฒนาจิตใจของประชาชน กล่อมเกลา

จิตใจให้แก่เด็กและเยาวชน วัดช่วยให้ประชาชนในสังคมให้เป็นคนดีมีจริยธรรม วัดมีบทบาทต่อการส่งเสริมให้คนในสังคมเป็นคนดี ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของศาสนา การเชิญชวนให้ผู้คนเข้าวัดมาร่วมทำกิจกรรมทางศาสนาในวันสำคัญทางศาสนา จึงเป็นการสร้างจิตสำนึกให้เกิดความผูกพันเป็นวัฒนธรรมต่อสังคมเพื่อธำรงไว้ซึ่งคุณงามความดี

สำหรับงานวิจัยนี้ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงพุทธหมายถึง การเดินทางไปวัด โดยมีจุดมุ่งหมายทั้งเพื่อความสงบของจิตใจ เช่น สวดมนต์ ถือนิเวศน์ ปฏิบัติธรรม หรือเพื่อร่วมประกอบกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น เป็นการเดินทางไปเพื่อทำบุญและสาธารณกุศลต่าง ๆ เพื่อสักการบูชาพระพุทธรูปและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และรวมถึงการชมความสวยงามของวัด ได้แก่ ศิลปวัฒนธรรม สถาปัตยกรรมในวัด นอกจากนี้ยังให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงพุทธอย่างยั่งยืนหมายถึง การท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาได้แก่ การท่องเที่ยววัด สถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาพุทธ รวมถึง การท่องเที่ยวในเทศกาลประเพณีที่มีกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา โดยไม่ได้เน้นด้านความสะดวกสบายทางกาย แต่เน้นให้เกิดความสุขสงบร่มเย็นทางจิตใจ โดยอยู่บนพื้นฐานของการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่ดี มีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า และธำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรม หลักธรรมทางศาสนาพุทธ

จากแผนปฏิบัติการของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ปี 2556 พบว่าแนวโน้มพฤติกรรมนักท่องเที่ยวชาวไทยนิยมเดินทางท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนหย่อนใจและมักเดินทางท่องเที่ยวไปกับครอบครัวเพื่อกระชับความสัมพันธ์ โดยมีแนวโน้มที่จะเดินทางท่องเที่ยวเพื่อสักการะไหว้พระ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพนับถือ มีการปฏิบัติธรรมเพิ่มมากขึ้น ส่วนใหญ่ใช้รถยนต์ส่วนตัวเป็นพาหนะ ช่วงเวลาที่นักท่องเที่ยวชาวไทยนิยมเดินทางท่องเที่ยวคือช่วงเทศกาลที่มีวันหยุดต่อเนื่องและเป็นช่วงปิดภาคการศึกษา เป็นการเดินทางท่องเที่ยวภายในภูมิภาคของตน หากพิจารณาสถานการณ์และแนวโน้มตลาดเชิงพื้นที่พบว่า ภาคกลางและกรุงเทพมหานครเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวที่มีแนวโน้มเติบโตมากที่สุด มีข้อได้เปรียบที่สำคัญ คือ การเดินทางที่สะดวกสบาย สามารถเดินทางท่องเที่ยวได้ตลอดปี มีกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวชาวไทยได้ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งการไหว้พระ สักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และการซื้อของรับประทานและของใช้ที่ตลาดโบราณ ถ้าจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยการนำเสนอกิจกรรมด้านงานประเพณี จะส่งผลให้การท่องเที่ยวของภาคกลางเติบโตได้ในอัตราที่สูง (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2555) ซึ่งจังหวัดปทุมธานีถือเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคกลางที่มีวัดที่มีศักยภาพเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงพุทธได้

จังหวัดปทุมธานีมีคำขวัญว่า “ถิ่นบัวหลวง เมืองรวงข้าว เชื้อชาวมอญ นครธรรมะ พระตำหนักรวมใจ สดใสเจ้าพระยา ก้าวหน้าอุตสาหกรรม” จะเห็นว่าจังหวัดปทุมธานีมีจุดเด่นที่สำคัญจุดหนึ่งที่ไม่ด้อยกว่าจังหวัดอื่นแต่ยังขาดการส่งเสริมที่เพียงพอและขาดการประชาสัมพันธ์ที่ตรงจุด ทั้งที่วัดวาอารามที่เป็นศาสนสถานทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดปทุมธานีมีอยู่เป็นจำนวนมากถึง 186 วัด (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2557) โดยเป็นวัดที่มีชื่อเสียงของจังหวัดหลายวัด ได้แก่ วัดโบสถ์ (สามโคก) วัดหงษ์ปทุมवास วัดสิงห์ วัดไผ่ล้อม วัดเจติยหอย วัดป่ากรูทิศ วัดมะขาม และวัดศาลเจ้า เป็นต้น วัดส่วนใหญ่มีสถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อมที่งดงามมีความผูกพันกับชุมชนที่มีวิถีชีวิตประจักษ์ด้วยขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมที่สำคัญเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาวันสำคัญอยู่ตลอดมา ได้แก่ การตักบาตรพระร้อย การจุดลูกหนู และ ประเพณีพิธีสงกรานต์

ด้วยผลกระทบจากวิกฤตการณ์อุทกภัยน้ำท่วมใหญ่ในปี พ.ศ. 2554 ส่งผลให้สถานที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะพุทธศาสนสถานในจังหวัด ปทุมธานี เช่น วัดที่เป็นโบราณสถาน และมีโบราณวัตถุ ได้รับความเสียหายอย่างมาก ดังนั้นการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดปทุมธานี ที่เน้นการท่องเที่ยวเชิงพุทธ จะเป็นแนวทางหนึ่งในการส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดปทุมธานี เป็นการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของท้องถิ่นเพื่อนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนมากยิ่งขึ้น และสอดคล้องกับแผนพัฒนาจังหวัดปทุมธานี พ.ศ. 2557-2560 ในยุทธศาสตร์ที่ 3 ส่งเสริมการสร้างมูลค่าเพิ่มจากการท่องเที่ยว และยุทธศาสตร์ที่ 4 สร้างความเข้มแข็งและพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน (สำนักงานจังหวัดปทุมธานี, 2558) อีกด้วย คณะผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาศักยภาพของวัดเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ เพื่อที่จะได้ดึงศักยภาพที่มีอยู่มาใช้ประโยชน์เพื่อจังหวัดปทุมธานีและประเทศชาติต่อไป โดยการนำผลการวิจัยที่ได้นี้มาเป็นข้อมูลเพื่อจัดทำยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงพุทธของจังหวัดปทุมธานี และนำเสนอต่อจังหวัดเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการนำไปตัดสินใจเพื่อพัฒนาจังหวัดต่อไป

โจทย์วิจัย/ปัญหาวิจัย

1. ศักยภาพของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดปทุมธานีเป็นอย่างไร
2. วัดในจังหวัดปทุมธานีมีวัดใดบ้างที่มีศักยภาพการทรงคุณค่า โดยการทรงคุณค่ามี 4 ด้าน คือ ด้านเกจิอาจารย์ ด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล ด้านสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม และสถานที่ปฏิบัติธรรม
3. วัดในจังหวัดปทุมธานีวัดใดบ้างที่มีความโดดเด่นและสำคัญที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อประเมินศักยภาพของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดปทุมธานี
2. เพื่อศึกษาศักยภาพของวัดที่มีความดึงดูดใจในด้านการทรงคุณค่า แบ่งเป็น 4 ด้านที่สำคัญได้แก่ ด้านเกจิอาจารย์ ด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล ด้านสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม และสถานที่ปฏิบัติธรรม
3. เพื่อนำเสนอศักยภาพของวัดที่มีความโดดเด่นและสำคัญ ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยผสมวิธีทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยต่าง ๆ จำนวน 7 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องจากเอกสารหลักฐานและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาข้อมูลภาคสนามตามแหล่งที่ตั้งของวัด โดยดำเนินการเก็บข้อมูล บันทึกภาพ สัมภาษณ์ บันทึกข้อมูลลงในแบบบันทึกรายการ

ผู้วิจัยได้ลงสำรวจพื้นที่จังหวัดปทุมธานี ตามอำเภอต่าง ๆ เพื่อให้ทราบสภาพโดยทั่วไปของทั้งจังหวัดและทราบถึงสภาพทั่ว ๆ ไปของวัดต่าง ๆ ในภาพรวมเพื่อที่จะได้วางแผนในการดำเนินการ

วิจัยต่อไปได้ ซึ่งจากการลงพื้นที่พบว่าวัดแต่ละวัดมีความโดดเด่นแตกต่างกันไป จึงทำการตัดสินใจศึกษาวัดทุก ๆ วัด ทั้ง 186 วัด เพื่อจะได้ข้อมูลที่สมบูรณ์

ขั้นตอนที่ 3 สร้างเครื่องมือ คือ แบบประเมินเพื่อประเมินศักยภาพของวัด และทดสอบเครื่องมือ เพื่อให้สามารถนำไปใช้ได้

แบบประเมินศักยภาพของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ แบ่งเป็น 2 องค์ประกอบ คือ ศักยภาพในการดึงดูดใจการท่องเที่ยวเชิงพุทธ และ ศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยวเชิงพุทธ โดยได้พัฒนาจากแบบประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของอิทธิวัตร ศรีสมบัติ และคณะ (2550) และปรับปรุงเพิ่มเติมเนื้อหาโดยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จนได้แบบประเมินซึ่งมีทั้งหมด 6 ตัวชี้วัด มีรายละเอียดดังนี้

1) ศักยภาพในการดึงดูดใจการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ประกอบด้วย (1) คุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว ในด้านประวัติศาสตร์และความเป็นมา (2) ความมีชื่อเสียงของวัด ได้แก่ ความเก่าแก่ของวัด การทรงคุณค่า สถานะภาพของวัด คุณค่าทางสังคม การได้รับการประกาศเกียรติคุณ ยกย่อง การส่งเสริมศาสนาในด้านอื่น ๆ โดยมีคะแนนรวมศักยภาพในการดึงดูดใจการท่องเที่ยวเชิงพุทธ เท่ากับ 22 คะแนน

2) ศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ประกอบด้วย (1) สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (2) สภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว (3) ความปลอดภัย และ (4) การเข้าไปในแหล่งท่องเที่ยว ชัดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ โดยมีคะแนนรวมศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยวเชิงพุทธ เท่ากับ 48 คะแนน

โดยมีคะแนนรวมทั้งหมดเท่ากับ 70 คะแนน

การหาค่าความเที่ยงตรงของเครื่องมือ (Validity) นำแบบสอบถามเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและเที่ยงตรงในเนื้อหา (Validity) โดยหาค่าดัชนีของความสอดคล้องกันระหว่างข้อคำถามแต่ละข้อคำถามแต่ละข้อกับจุดประสงค์ (Index of Item-Operation Congruence หรือ IOC) ระหว่างคำถามกับนิยามศัพท์เฉพาะ

ผลของการหาค่าความเที่ยงตรงของเครื่องมือ (Validity) พบว่า ดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามในการวิจัย ทุกข้อมีค่าเท่ากับ 1.00 นั่นคือ แบบประเมินศักยภาพของวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงพุทธมีความเที่ยงตรง จึงเหมาะสมที่จะนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลต่อไปได้

ขั้นตอนที่ 4 เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบประเมินศักยภาพของวัด โดยลงพื้นที่เพื่อประเมินศักยภาพของวัดทุก ๆ วัดในจังหวัดปทุมธานี รวมทั้งสิ้น 186 วัด โดยผู้วิจัยออกแบบให้มีทีมทำการลงประเมินวัดจำนวน 3 ทีม คือ

ทีมที่ 1 ทีมสำนักงานพระพุทธศาสนา เนื่องจากผู้ที่มีความรู้ความชำนาญในเรื่องของวัดในจังหวัดปทุมธานี คือผู้ที่ปฏิบัติงานในสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดปทุมธานี ซึ่งผู้วิจัยได้รับความร่วมมือจากผู้อำนวยการกลุ่มอำนวยการและกิจการพระพุทธศาสนาสำนักงานพระพุทธศาสนามีความชำนาญงานปฏิบัติหน้าที่ในจังหวัดปทุมธานีมากกว่า 30 ปี ซึ่งจะเป็นผู้ที่สามารถลงเก็บข้อมูล และได้รับการอำนวยความสะดวกเป็นอย่างดีจากวัดต่าง ๆ

ทีมที่ 2 ทีมผู้นำชุมชน เนื่องจากการเก็บข้อมูลควรเป็นผู้ที่อยู่ในพื้นที่ จึงตัดสินใจเลือกผู้นำชุมชน ที่เป็นกลุ่มของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ซึ่งมีความคุ้นเคยกับวัดต่าง ๆ ใน

จังหวัดปทุมธานีเพราะได้ออกหน่วยเคลื่อนที่ให้บริการชุมชนตามวัดต่าง ๆ อยู่เป็นประจำ โดยมีผู้นำชุมชนที่ร่วมประเมินจำนวน 15 คน

ทีมที่ 3 คณะนักวิจัย เพื่อนักวิจัยได้รับรู้ข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับวัด และนำข้อมูลจากการลงภาคสนามเพื่อนำมาประกอบกับการวิเคราะห์ในด้านอื่น ๆ ได้ด้วย

ขั้นตอนที่ 5 วิเคราะห์ผลการประเมินวัดจากแบบประเมินศักยภาพของวัด โดยนำข้อมูลที่ได้จากการประเมินของทั้ง 3 ทีมมาหาค่าเฉลี่ย ซึ่งทั้ง 3 ทีมได้ทำการประเมินวัดทุก ๆ วัดในจังหวัดปทุมธานีรวม 186 วัด โดยมีเกณฑ์การแปลผลการประเมินดังนี้

การแปลความหมายค่าเฉลี่ย มีการแปลผลดังนี้ ถ้าวัดใดได้คะแนนเฉลี่ยรวม 48 - 70 คะแนน จะประเมินว่าวัดนั้นเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มีศักยภาพในระดับมาก และถ้าวัดใดได้คะแนนเฉลี่ยรวม 24 - 47 คะแนน จะประเมินว่าวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มีศักยภาพในระดับปานกลาง และหากวัดใดได้คะแนนเฉลี่ยรวม 1 - 23 คะแนน จะประเมินว่าวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มีศักยภาพในระดับน้อย

ขั้นตอนที่ 6 จัดประชุมสนทนากลุ่มผู้นำชุมชน และ พระสงฆ์ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และศึกษาศักยภาพของวัดในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มีความดึงดูดใจในด้านการทรงคุณค่า ซึ่งจะทำให้ทราบว่าวัดใดที่มีความดึงดูดใจในด้านการทรงคุณค่าทั้ง 4 ด้านคือ ด้านเกจิอาจารย์ ด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล ด้านสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม และสถานที่ปฏิบัติธรรม

ขั้นตอนที่ 7 สัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้เชี่ยวชาญศักยภาพของวัด โดยสัมภาษณ์พัฒนาการจังหวัด และผู้อำนวยการกลุ่มอำนวยการและกิจการพระพุทธศาสนาสำนักงานพระพุทธศาสนา ซึ่งจะทำให้ทราบว่าวัดใดที่มีความดึงดูดใจในด้านการทรงคุณค่าทั้ง 4 ด้านคือ ด้านเกจิอาจารย์ ด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล ด้านสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม และด้านสถานที่ปฏิบัติธรรม โดยดำเนินการสัมภาษณ์เป็นระยะ ๆ จนกระทั่งได้ข้อมูลที่ครบถ้วนสมบูรณ์

การวิเคราะห์ข้อมูล

สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis)

สำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ ใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ การหาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

1. ศักยภาพของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดปทุมธานี

จากการประเมินศักยภาพของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธจังหวัดปทุมธานี จำนวน 186 วัด พบว่า วัดที่มีศักยภาพในระดับมากมีจำนวน 39 วัด คิดเป็นร้อยละ 20.97 ส่วนอีก 147 วัดที่เหลือมีศักยภาพอยู่ในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 79.03

โดยวัดที่มีศักยภาพในระดับมาก เรียงตามลำดับ ดังนี้ วัดพระธรรมกาย วัดโบสถ์ วัดเขียนเขต วัดชินวราราม วัดมะขาม วัดสายไหม วัดศาลเจ้า วัดหงษ์ปทุมवास วัดพิชอุดม วัดสวนมะม่วง วัดอัยยการาม วัดสุวรรณบำรุงราชวราราม วัดเทียนถวาย วัดปัญญานันทาราม วัดเจติยหอย วัดบางกุฎีทอง วัดประชุมราษฎร์ วัดมูลจินดาราม วัดจันทน์กะพ้อ วัดบางนางบุญ วัดทวีการะอนันต์ วัดนพรัตนาราม วัดโพสพผลเจริญ วัดกลางคลองสี่ วัดไผ่ล้อม วัดอัมพวราราม วัดธัญญะผล

วัดบางหลวง วัดบางกะดี วัดลาดสนุ่น วัดป่าจั่ว วัดเทพธรรมาราม วัดบึงบาประภาสวัด
วัดชัยสิทธิवास วัดบางนา วัดน้ำวน วัดนาวง วัดคุณหญิงส้มจีน และ วัดบางเตยกลาง

เมื่อพิจารณาวัดในแต่ละอำเภอ วัดที่มีศักยภาพในระดับมาก เรียงตามร้อยละพบว่าวัดที่มี
ศักยภาพสูงได้แก่ วัดในอำเภอเมือง อำเภอสามโคก อำเภอลำลูกกา คลองหลวง ัญบุรี หนองเสือ
และ ลาดหลุมแก้ว ตามลำดับ ดังเสนอตามตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงวัดที่มีศักยภาพระดับมากจำแนกตามอำเภอ

อำเภอ	จำนวน (วัด)	วัดที่มีศักยภาพในระดับมาก (เรียงลำดับจากมากไปน้อย)
เมือง	12	วัดชินวราราม วัดมะขาม วัดศาลเจ้า วัดหงษ์ปทุมवास วัดเทียนถวาย วัดบางกุฎีทอง วัดบางนางบุญ วัดบางหลวง วัดบางกะดี วัดเทพธรรมาราม วัดน้ำวน และ วัดนาวง
คลองหลวง	4	วัดพระธรรมกาย วัดปัญญานันทารามมี วัดทวีการะอนันต์ และวัด คุณหญิงส้มจีน
ัญบุรี	3	วัดเขียนเขต วัดอัยยการาม และ วัดมูลจินดาราม
หนองเสือ	2	วัดนพรัตนาราม และ วัดบึงบาประภาสวัด
ลาดหลุมแก้ว	1	วัดเจติยหอย
ลำลูกกา	8	วัดสายไหม วัดพืชอุดม วัดสุวรรณบำรุงราชวราราม วัดประชุมราษฎร์ วัดโพสพผลเจริญ วัดกลางคลองสี่ วัดัญญะผล และวัดลาดสนุ่น
สามโคก	9	วัดโบสถ์ วัดสวนมะม่วง วัดจันทน์กะพ้อ วัดไผ่ล้อม วัดอัมพวราราม วัดป่าจั่ว วัดชัยสิทธิवास วัดบางนา และวัดบางเตยกลาง
รวม		39 วัด

2. ผลจากการสำรวจภาคสนาม การสนทนากลุ่มกับผู้นำชุมชน และพระสงฆ์ รวมทั้งการ
สัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้เชี่ยวชาญด้านศักยภาพของวัด โดยสัมภาษณ์ผู้อำนวยการกลุ่มอำนวยการ
และกิจการพระพุทธศาสนาสำนักงานพระพุทธศาสนาและพัฒนาการจังหวัด สำหรับการวิเคราะห์
ศักยภาพของวัดที่มีความดึงดูดใจในด้านการทรงคุณค่า แบ่งเป็น 4 ด้านที่สำคัญได้แก่ ด้าน
เกจิอาจารย์ ด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล ด้านสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม และสถานที่ปฏิบัติธรรม
นั้น มีรายละเอียดของศักยภาพด้านการทรงคุณค่าในการดึงดูดใจของวัดในจังหวัดปทุมธานีดังต่อไปนี้

2.1 ด้านเกจิอาจารย์

วัดที่มีเกจิอาจารย์ แบ่งเป็น 2 แบบคือ วัดที่เคยมีเกจิอาจารย์ เพราะปัจจุบันท่านได้
มรณภาพแล้ว กับวัดที่มีเกจิอาจารย์ในปัจจุบัน โดยมีรายละเอียดจำแนกตามอำเภอ ได้แก่

1. อำเภอเมืองปทุมธานี : มีวัดที่มีเกจิอาจารย์ที่มรณภาพไปแล้ว ได้แก่ วัดโบสถ์ วัดน้าวน์ วัดเสด็จ วัดหงส์ปทุมवास วัดบางหลวง และมีวัดที่มีเกจิอาจารย์ในปัจจุบัน ได้แก่ วัดบางตะไนย์ วัดบางคูทิศ
2. อำเภอลองหลวง : มีวัดที่มีเกจิอาจารย์ที่มรณภาพไปแล้ว ได้แก่ วัดทวิการะอนันต์ วัดสว่างภพ และมีวัดที่มีเกจิอาจารย์ในปัจจุบัน คือ วัดพิชนิมิต
3. อำเภอธัญบุรี : มีวัดที่มีเกจิอาจารย์ที่มรณภาพไปแล้ว และวัดที่มีเกจิอาจารย์ในปัจจุบัน คือ วัดเขียนเขต
4. อำเภอหนองเสือ : ไม่มีวัดที่มีเกจิอาจารย์ที่มรณภาพไปแล้ว แต่มีวัดที่มีเกจิอาจารย์ในปัจจุบัน คือ วัดนพรัตนาราม
5. อำเภอลาดหลุมแก้ว : ไม่มีวัดที่มีเกจิอาจารย์ที่มรณภาพไปแล้ว แต่มีวัดที่มีเกจิอาจารย์ในปัจจุบัน ได้แก่ วัดเจติยหอย และวัดสุทธาวาส
6. อำเภอลำลูกกา : มีวัดที่มีเกจิอาจารย์ที่มรณภาพไปแล้ว ได้แก่ วัดสายไหม วัดกลาง-คลองสี่ และวัดพิชอุดม โดยมีวัดที่มีเกจิอาจารย์ในปัจจุบัน ได้แก่ วัดสุวรรณบำรุงราชวราราม และวัดสายไหม
7. อำเภอสามโคก : มีวัดที่มีเกจิอาจารย์ที่มรณภาพไปแล้ว ได้แก่ วัดบ้านพร้าวนอก วัดบางนา วัดบางเตยกลาง และ วัดที่มีเกจิอาจารย์ในปัจจุบัน คือ วัดตำหนัก

2.2 ด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล

วัดในจังหวัดปทุมธานี มีพระพุทธรูปทุกวัด ส่วนรูปเคารพที่เป็นอดีตบูรพาจารย์ อดีตเจ้าอาวาสที่เป็นรูปหล่อที่เป็นที่เคารพเลื่อมใส มีประชาชนศรัทธา และมีรูปหล่อที่โดดเด่น ดังแสดงโดยจำแนกตามอำเภอต่าง ๆ ได้ดังต่อไปนี้

1. อำเภอเมืองปทุมธานี : วัดบางหลวงมีมณฑปแก้วหลวงปู่ต้น(มีรูปหล่อหลวงปู่ต้น) วัดเสด็จมีรูปเคารพอาจารย์มูล วัดโบสถ์มีรูปหล่อหลวงปู่เทียน (พระครูบรรธรรมกิจ) วัดน้าวน์มีรูปหล่อพระอาจารย์ภา (พระครูจันทคุณวัฒน์) วัดเสด็จมีรูปเคารพ อาจารย์มูล (พระครูสาทรพัฒนกิจ) วัดหงส์ปทุมवासมีรูปเคารพหลวงปู่เอี่ยม (พระครูปทุมวรคุณ) และวัดเทพธรรมารามมีรูปเคารพหลวงปู่สรวง
2. อำเภอลองหลวง : วัดทวิการะอนันต์ วัดหัตถสารเกษตร วัดพระธรรมกาย (หลวงปู่สด)
3. อำเภอธัญบุรี : วัดเขียนเขต วัดมูลจินดาราม(พระพุทธรูปองค์ใหญ่)
4. อำเภอหนองเสือ : วัดจุฬาราม (หลวงพ่อโสธร)
5. อำเภอลาดหลุมแก้ว : วัดเจติยหอยมีรูปเคารพเป็นจำนวนมาก เช่น หลวงปู่ทวด หลวงปู่เงิน วัดบ่อทอง และวัดบัวแก้วเกษร (หลวงพ่อดำนิมิต)
6. อำเภอลำลูกกา : วัดประทุมราษฎร์ วัดลาดสนุ่น วัดสายไหม วัดพิชอุดม (มีรูปปั้นนรก สวรรค์)
7. อำเภอสามโคก : วัดโบสถ์มีรูปสมเด็จโตที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย เป็นปางเทศนาธรรม รูปหล่อหลวงพ่พุทธโสธร และหลวงปู่ทวด วัดบางนา และ วัดกร่างมีรูปหล่อพระพุทธรูป (หลวงพ่อนรสิงห์)

2.3 ด้านสถาปัตยกรรม

วัดที่มีแหล่งท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม โดยส่วนใหญ่วัดในปทุมธานีที่เป็นวัดมอญจะมีสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของมอญ เช่น เจติยมอญ เสาหงส์ ธงตะขาบ เป็นต้น ที่มีความสวยงาม และน่าสนใจศึกษา โดยวัดในอำเภอเมือง อำเภอสามโคก และอำเภอลาดหลุมแก้ว

ส่วนใหญ่จะเป็นวัดมอญที่มีความเก่าแก่ทรงคุณค่าในทางศิลปกรรมด้านสถาปัตยกรรมแบบมอญ โดยวัดที่มีสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นทางภาพลักษณ์ที่น่าสนใจในสถาปัตยกรรม จำแนกตามรายอำเภอดังนี้

1. อำเภอเมืองปทุมธานี : วัดที่มีสถาปัตยกรรมมอญที่โดดเด่นได้แก่ วัดโคก วัดฉาง วัดบางโพธิ์ใน วัดโสภาราม วัดหงษ์ปทุมมาวาส วัดโบสถ์ วัดมะขาม วัดสำแล วัดชินวราราม วัดน้ำวน วัดบางนางบุญ วัดเกาะเกรียง วัดบางคูวัดกลาง วัดบางคูวัดนอก วัดบางคูวัดใน วัดบางตะไนย์ วัดเสด็จ วัดบางหลวง วัดบางเตือ วัดหนองปรัง วัดบางกุฎีทอง และวัดสังลาน

2. อำเภอลองหลวง : วัดทิวการะอนันต์มีอุโบสถและสิ่งก่อสร้าง ได้แก่ เจดีย์บูรพาจารย์ มณฑปแก้วที่เก็บสรีระอดีตเจ้าอาวาส (พระครูปทุมศีลโสภณ) ที่สวยงาม วัดปัญญานันทารามมีอุโบสถที่แฝงไว้ด้วยคติธรรมเหมาะสำหรับเป็นแหล่งเรียนรู้ทางธรรมะ

3. อำเภอธัญบุรี : วัดเขียนเขตมีพระอุโบสถ และจิตรกรรมฝาผนัง วัดแสงสรรค์มีโบสถ์ และการจัดวางผังวัดที่สวยงาม

4. อำเภอหนองเสือ : วัดบึงบาประภาสวัด มีอุโบสถที่สวยงาม มีการจัดวางผังวัดที่สวยงาม มีสถานที่กว้างขวางเหมาะสำหรับการใช้ประโยชน์ได้มาก

5. อำเภอลาดหลุมแก้ว : วัดสหธรรมาทรศน์มีลักษณะสถาปัตยกรรมแบบล้านนาที่ดูแปลกตาไปจากวัดอื่น ๆ ในปทุมธานี วัดเจดีย์หอยมีความแปลกที่นำเปลือกหอยนางรมยักษ์ที่มีอายุล้านปีมาก่อเป็นเจดีย์ วัดบ่อเงิน และ วัดบ่อทองมีสถาปัตยกรรมของมอญปรากฏอยู่เช่นเสาหงส์ วัดบัวขวัญมีศาลาที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ

6. อำเภอลำลูกกา : วัดธัญผลมีโบสถ์ที่สวยงาม การตกแต่งสถานที่สวยงาม วัดลาดสนุ่นมีการจัดวางผัง วังระเปียของวัดได้ดี วัดดอนใหญ่สร้างศาลามีการสร้างหน้าบันที่สวยงาม วัดสายไหมมีสถาปัตยกรรมที่สวยงามสะอาดตา เช่น ศาลาการเปรียญ โบสถ์ มีการตกแต่งสถานที่สวยงาม วัดคลองชันมีโบสถ์เก่าที่นำศึกษามีโครงสร้างปูนกับไม้

7. อำเภอสามโคก : วัดที่มีสถาปัตยกรรมของมอญที่เป็นเอกลักษณ์ได้แก่ วัดแจ้ง วัดตำหนัก วัดสะแก วัดสามโคก วัดสิงห์ วัดจันทน์กะพ้อ วัดดอกไม้ วัดบางเตยกลาง วัดบางเตยนอก วัดบางเตยใน วัดเจดีย์ทอง วัดสามัคคิยาราม วัดสุราษฎร์รังสรรค์ วัดไก่อ๊ตวัด วัดชัยสิทธิवास วัดบางนา

2.4 ด้านจิตรกรรม

วัดที่มีความงามทางจิตรกรรม มีเกือบทุกวัดมีจิตรกรรมฝาผนัง แต่ที่โดดเด่นและมีความเก่าแก่ ได้แก่ วัดบางหลวง จิตรกรรมอยู่ในอุโบสถที่กรมศิลปากรขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน วัดชินวรารามมีจิตรกรรมอยู่ในพระอุโบสถ วัดโบสถ์ (สามโคก) มีจิตรกรรมฝาผนังที่เขียนขึ้นมาใหม่

2.5 ด้านสถานที่ปฏิบัติธรรม

วัดที่เป็นสถานปฏิบัติธรรมที่โดดเด่นเป็นที่รู้จักโดยทั่ว ๆ ไปของประชาชนและมีผู้มาปฏิบัติธรรมสม่ำเสมอ จำแนกตามอำเภอมีดังต่อไปนี้

1. อำเภอเมืองปทุมธานี : วัดโสภารามถือเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด
2. อำเภอลองหลวง : วัดปัญญานันทาราม วัดพระธรรมกาย
3. อำเภอธัญบุรี : วัดเขียนเขต
4. อำเภอหนองเสือ : ไม่มี

5. อำเภอลาดหลุมแก้ว : วัดเจติยหอยมีการจัดปฏิบัติธรรมอยู่เป็นประจำ วัดสุทธาวาส เป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด

6. อำเภอลำลูกกา : วัดนาป่าพง วัดชอยสามัคคี วัดป่าเจริญราช

7. อำเภอสามโคก : วัดสวนมะม่วง วัดป่าภูริทัต

นอกจากนี้วัดในจังหวัดปทุมธานีมีวัดที่เป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดทั้งหมด 14 วัด ได้แก่ วัดเขียนเขต วัดโสภาราม วัดเปรมประชา วัดสวนมะม่วง วัดบางเตยกลาง วัดปัญญานันทาราม วัดชอยสามัคคี วัดนพรัตนาราม วัดพระธรรมกาย วัดชัยสิทธิวาส วัดป่าเจริญราช วัดหัตถสารเกษตร วัดสุวรรณบำรุงราชวราราม และ วัดสุทธาวาส

3. วัดที่มีศักยภาพความโดดเด่นและสำคัญที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ

นอกจากนี้ยังมีวัดที่มีความโดดเด่นและสำคัญ ที่ไม่ได้กล่าวถึงข้างต้น ดังนี้

1. วัดศาลาแดงเหนือ มีการอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรมมอญ

2. วัดโกเมศรัตนาราม มีสถานศึกษาโดยมีทั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม และการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษาสำหรับพระสงฆ์ และฆราวาสโดยทั่วไป

3. วัดเทพสรธรรมาราม มีประชาชนเข้ามาท่องเที่ยว ทำบุญในวัดเป็นจำนวนมาก โดยเน้นไปที่การไปดูดวง สะเดาะเคราะห์ เป็นที่พึ่งทางจิตใจเมื่อมีปัญหา มีทุกข์

4. วัดพระธรรมกาย มีประชาชนเข้ามาท่องเที่ยว ทำบุญในวัดเป็นจำนวนมาก โดยมีวัดมีการบริหารจัดการเป็นลักษณะเฉพาะมีลักษณะปิดที่ไม่ให้บุคคลอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องเข้าไปยุ่งเกี่ยว

5. วัดหงษ์ปทุมวาส มีประชาชนเข้ามาท่องเที่ยว ทำบุญในวัดเป็นจำนวนมาก โดยเน้นไปที่การไปให้อาหารปลา

6. วัดทวีการะอนันต์ มีประชาชนเข้ามาท่องเที่ยว ทำบุญในวัดเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะชมอุโบสถสีชมพู

7. วัดเจติยหอย มีประชาชนเข้ามาท่องเที่ยว ทำบุญในวัดเป็นจำนวนมาก โดยการไปดูเจติยที่ท่าจากหอยทะเลโบราณอายุมากกว่าพันปี พิพิธภัณฑของเก่า นอกจากนี้ ยังทำบุญ สะเดาะเคราะห์ และนวดแผนโบราณ มีการรักษาโรคโดยสมุนไพร

8. วัดมะขาม และ 9. วัดศาลเจ้า มีประชาชนมาท่องเที่ยวโดยนอกจากไปชมความสวยงามของวัด ให้อาหารปลา ยังมีตลาดที่ขายอาหาร นอกจากรับประทานอาหารในบริเวณร้านค้าที่อยู่ในบริเวณวัดแล้วยังมีของขายให้เป็นของฝากมากมาย

10. วัดโบสถ์ (สามโคก) มีประชาชนจำนวนมากมาท่องเที่ยวในวัดนี้เพราะมีรูปสมเด็จพุฒาจารย์โตที่ใหญ่ที่สุดในโลก มีพระหลวงพ่อโสธร และมีสินค้าจากชุมชนมาจำหน่ายเป็นจำนวนมาก

11. วัดโพสพผลเจริญ ที่ลำลูกกา มีการบริหารจัดการเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ทำให้ผู้สนใจทำบุญได้หลายรูปแบบทั้งให้อาหารเต่า อาหารปลา ทำบุญสะเดาะเคราะห์ ทำให้มีนักท่องเที่ยวไปเยอะและทำให้ชุมชนมีรายได้ วัดโพสพ มีประชาชนมาท่องเที่ยวโดยนอกจากไปชมความสวยงามของวัด ให้อาหารปลา อาหารเต่า ทำบุญ มีที่รับประทานอาหารและของฝากเพื่อซื้อกลับบ้านได้ด้วย

12. วัดพิชอุทุม มีการจำลอง นรก สวรรค์ ไว้ให้ประชาชนทั่วไปที่สนใจได้ดู

13. วัดสวนมะม่วงมีการสอนปฏิบัติธรรมและมีการจัดสถานที่เหมาะกับการปฏิบัติธรรม

14. วัดลาดสนุ่นเป็น฼าปนสถานของกองทัพอากาศ จึงได้รับการทำนุบำรุงและการสนับสนุน ดูแลจากกองทัพอากาศ

15. วัดสิงห์ มีโบราณสถานคือเตาโอ่งอ่างที่ขึ้นทะเบียนโบราณสถานของกรมศิลปากร และมีของโบราณที่ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียน เช่น พระพุทธรูป เครื่องใช้ เติงของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และมีประวัติศาสตร์ที่เป็นแหล่งเรียนรู้

อภิปรายผล

1. จากผลการวิจัยพบว่าวัดในจังหวัดปทุมธานีมีศักยภาพอยู่ในระดับมากและปานกลาง ซึ่งอาจเป็นเพราะจังหวัดปทุมธานีมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่เก่าแก่ และมีความหลากหลายทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของพลสิน อิงคะวัต (2549) ได้ศึกษาศึกษากลยุทธ์การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมและสภาพการท่องเที่ยวจังหวัดปทุมธานี เพื่อกำหนดกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดปทุมธานี ผลการวิจัยพบว่า จังหวัดมีความหลากหลายในด้านต่าง ๆ ของชุมชนซึ่งอาจจัดรูปแบบของแหล่งท่องเที่ยวได้หลายลักษณะ เช่น การท่องเที่ยวทำบุญไหว้พระ การเที่ยวชมวิถีชนบทไทย การชมโบราณสถาน พิพิธภัณฑ์ การเที่ยวชมศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน เป็นต้น และสอดคล้องกับผลงานวิจัยของพรทิพย์ กิจเจริญไพศาล (2555) ที่ได้ศึกษาทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนชาวมอญเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในจังหวัดปทุมธานี ผลการวิจัยพบว่าจังหวัดปทุมธานีมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูง

2. ผลการวิจัยพบว่าศักยภาพของวัดเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ในอำเภอเมือง และอำเภอสามโคกจะมีศักยภาพในระดับมากมีจำนวนมากกว่าอำเภออื่น ๆ ในจังหวัดปทุมธานี เนื่องมาจากทั้งสองอำเภอนี้มีประวัติความเป็นมาที่เก่าแก่มากกว่าอำเภออื่น ๆ และมีวัฒนธรรมของไทย-รามัญซึ่งเป็นผู้สร้างชุมชนมาแต่ดั้งเดิม ประกอบกับชาวไทย-รามัญมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา มีประเพณีวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่อิงกับพระพุทธศาสนา และบรรพบุรุษชาวไทย-รามัญมีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย-รามัญ จึงได้มีการสืบทอดทางประเพณี วัฒนธรรมให้ปรากฏพบเห็นได้ในปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ สรณศิริ รวีโรจน์วรกุล (2551) ที่ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของจังหวัดปทุมธานี ผลการวิจัยพบว่า ศักยภาพทางการท่องเที่ยวของจังหวัดปทุมธานีด้านพื้นที่และแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับการประเมินมากที่สุด คือ คุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยว และมีความสอดคล้องกับผลงานวิจัยของพรทิพย์ กิจเจริญไพศาล (2555) ที่ได้ศึกษาทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนชาวมอญเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในจังหวัดปทุมธานี ผลการวิจัยพบว่าจังหวัดปทุมธานีมีทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีความโดดเด่นด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวมอญ ด้านประวัติศาสตร์ ด้านโบราณสถานและโบราณวัตถุ ตลอดจนด้านประเพณี เทศกาล และยังมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของธัญญา นวลละออง (2547) ที่ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี โดยผลการศึกษาพบว่า กลุ่มวัดและชุมชนริมน้ำมีอุปสงค์การท่องเที่ยวสูงสุด รองลงมาคือกลุ่มแหล่งโบราณคดี กลุ่มวัฒนธรรมมอญสามโคก ด้านความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวที่มีความพร้อมสูงสุดพบว่าอำเภอเมืองปทุมธานีมีความพร้อมด้านโครงสร้างพื้นฐานสูง รองลงมาคือ กลุ่มสามโคกซึ่งมีศิลปวัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิตของชุมชนมอญเป็นจุดแข็ง

ข้อเสนอแนะ

จากการดำเนินการวิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะสำหรับการนำไปใช้

1. วัดในจังหวัดปทุมธานีที่มีศักยภาพในระดับมาก ซึ่งมีทั้งศักยภาพในการดึงดูดใจการท่องเที่ยวเชิงพุทธ และ ศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ควรได้รับการประชาสัมพันธ์เพื่อให้นักท่องเที่ยวที่สนใจสามารถเลือกท่องเที่ยวได้ตามที่มีความสนใจในด้านนั้น ๆ

2. วัดที่มีศักยภาพในระดับปานกลางควรได้รับการพัฒนาในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะ ศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยวเชิงพุทธ เช่น ห้องน้ำ ห้องสุขา ป้ายบอกทาง ป้ายบอกที่ตั้ง ความสะอาด ความปลอดภัย เพื่อให้วัดที่มีศักยภาพระดับปานกลางมีศักยภาพสูงขึ้นและรองรับการท่องเที่ยวเชิงพุทธได้เพิ่มมากขึ้น

3. วัดในจังหวัดปทุมธานีมีสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ คือ การทรงคุณค่าในความวิจิตรด้านสถาปัตยกรรมแบบมอญ (รามัญ) โดยส่วนใหญ่เป็นวัดมอญที่พบใน อำเภอเมือง อำเภอสามโคก และอำเภอลาดหลุมแก้ว ตามลำดับ จึงควรมีการอนุรักษ์และให้ชนรุ่นหลังเห็นซึ่งความสำคัญและความเป็นเอกลักษณ์ และเป็นแหล่งเรียนรู้ ศึกษาทางประวัติศาสตร์ได้ต่อไป

4. วัดที่มีความโดดเด่นและสำคัญที่มีความเป็นเอกลักษณ์ แม้ว่าผลการประเมินระดับศักยภาพจะอยู่ในระดับปานกลาง เช่น วัดศาลาแดงเหนือ โดยวัดมีการอนุรักษ์ รักษาวัฒนธรรมมอญ โดยชุมชนให้ความสำคัญและตระหนักในความเป็นเอกลักษณ์รวมทั้งยังมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้ผู้ที่มีความสนใจศึกษาในเรื่องของศิลปวัฒนธรรมของไทย-รามัญได้เข้ามาศึกษาเพิ่มเติมหรือทำให้เป็นที่รู้จักโดยทั่วไปกับชนรุ่นหลัง

5. วัดที่เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมในจังหวัดปทุมธานีจะเป็นวัดที่มีชื่อเสียงแต่โดยเฉพาะกลุ่มที่นิยมการปฏิบัติธรรม เช่น วัดป่า วัดปัญญานันทาราม เป็นต้น ควรเผยแพร่ให้ประชาชนทั่วไปได้ทราบ เพื่อให้ผู้ที่สนใจปฏิบัติธรรมได้มีสถานที่สำหรับศึกษาธรรมะและฝึกปฏิบัติตามจิตของแต่ละบุคคล

ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรทำการวิจัยในลักษณะเชื่อมโยงการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ โดยการบูรณาการรูปแบบการท่องเที่ยวหลากหลายกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วม เช่น เที่ยววัดชมสวนผลไม้ เที่ยววัดชมวิถีชีวิต ชมพิพิธภัณฑ์แล้วต่อยอดการไปดูการปลูกข้าว แล้วเข้าวัด

2. เนื่องจากในจังหวัดปทุมธานีมีปราชญ์ชุมชนด้านต่าง ๆ อยู่มาก เช่น ด้านการเกษตร ด้านประวัติศาสตร์ ด้านพืชสมุนไพร จึงควรมีการทำวิจัยในการจัดการความรู้เพื่อให้มีการถ่ายทอดความรู้ต่อกันรุ่นต่อไป

3. สามารถที่จะนำวิธีการในการวิจัยนี้ไปประยุกต์ใช้เพื่อทำการวิจัยการท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดอื่นๆต่อไปได้

4. การศึกษาวิจัยโดยการถอดบทเรียนจากวัดต่าง ๆ ที่มีการบริหารจัดการที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธ สามารถที่จะนำมาประยุกต์ใช้สำหรับการวิจัยในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงพุทธได้สำหรับในจังหวัดปทุมธานีที่น่าสนใจ และอาจทำเป็นต้นแบบให้วัดอื่น ๆ ได้แก่ วัดโบสถ์ (สามโคก) วัดมะขาม วัดศาลเจ้า วัดเจดีย์หอย เป็นต้น หรืออาจศึกษาจากวัดที่มีชื่อเสียงของประเทศไทย เช่น วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เป็นต้น

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเรื่อง “พัฒนาศักยภาพและการมีส่วนร่วมบริหารจัดการของชุมชนโดยเชื่อมโยงแหล่งการเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงพุทธแบบยั่งยืน จังหวัดปทุมธานี” ซึ่งได้รับการสนับสนุนทุนจากงบประมาณแผ่นดินมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรีที่ได้รับการเห็นชอบจากสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (วช.) คณะผู้วิจัยจึงขอแสดงความขอบคุณมา ณ ที่นี้ และงานวิจัยนี้จะสำเร็จไม่ได้ถ้าไม่ได้รับความร่วมมือ สนับสนุนต่าง ๆ ทั้งจากหน่วยงาน และผู้มีส่วนช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ จึงขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2554). **ความรู้ศาสนาเบื้องต้น**. กรุงเทพฯ
- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2557). **ช่วงหนึ่งของชีวิตทั้งดงาม...บนเส้นทางบุญทั่วไทย**. กรุงเทพฯ.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2555). **แผนปฏิบัติการของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ปี 2556**. กรุงเทพฯ: ฐานข้อมูลการท่องเที่ยวเชิงการตลาด.
- ธัญญา นวลละออง. (2547). **แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี**. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต การวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต (ผ.ม.) สาขาการผังเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พรทิพย์ กิจเจริญไพศาล. (2553). **การศึกษาทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนชาวมอญ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในจังหวัดปทุมธานี**. ปริญญาโทศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พลสิน อิงคะวัต. (2549). **กลยุทธ์การพัฒนาเศรษฐกิจสังคม และสภาพแวดล้อมเพื่อการท่องเที่ยว ของจังหวัดปทุมธานี**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (วช.).
- สรณสิริ รวีโรจน์วรกุล. (2551). **แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของจังหวัดปทุมธานี**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.มหาวิทยาลัยนเรศวร. พิษณุโลก.
- สำนักงานจังหวัดปทุมธานี. (2558). **แผนพัฒนาจังหวัดปทุมธานี (พ.ศ. 2557 - 2560) ฉบับทบทวน**.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2557). **ข้อมูลพื้นฐานทางพระพุทธศาสนา ปี 57**. กรุงเทพฯ: ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- อิทธิวัตร ศรีสมบัติ และคณะ. (2550). **รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ สายธารธรรมลุ่มแม่น้ำมูล : ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธ กลุ่มจังหวัดอีสานใต้**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).